
ՊԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՆԱ ԹԱՂԵՎՈՍՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան
Հայոց պատմության ամբիոնի ասպիրանտ
Էլիասցե՝ annatadevosyan800@gmail.com

**ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՀՆՉԱԿՑԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ 1908-1914ԹԹ.**

Ամփոփում

1908թ. երիտթուրքերը Թուրքիայում իրականացրեցին հեղաշրջում և իշխանությունը վերցրին իրենց ձեռքը: Երկրում հաստատվեցին սահմանադրական կարգեր, ինչը հնարավորություն ընձեռեց հայ քաղաքական ուժերին ազատ գործունեություն ծավալելու: Ողջունելով երկրում քաղաքական փոփոխությունները՝ հայ քաղաքական կառույցներից՝ Հնչակյան կուսակցությունը, զգուշավոր մոտեցում դրսևորեց նոր քաղաքական ուժի նկատմամբ: Հասկանալով երիտթուրքերի ազգայնամոլ էությունը՝ հնչակյանները իրենց շրջափերականներում հրատապ խնդիր էին համարում ժողովրդի ինքնապաշտպանության նախապատրաստումն ու զինումը: Կուսակցության կենտրոնական վարչությունը հանձնարարում է կուսակցության մասնաճյուղերին շարունակել տարածել կուսակցության գաղափարները՝ բացառելով անջատողական ցանկացած գործելակերպ: Այսպես նման մոտեցումը տարածվեց նաև Ամերիկայում գտնվող հնչակյան կուսակցության մասնաճյուղի վրա: Այն առաջադրել էր ընդունել նոր փոփոխությունները, սակայն, զինման և այդ գործի աջակցությունը, նույնպես շարունակական բնույթ էր կրելու:

Հայ քաղաքական կուսակցություններից՝ Սոցիալ-դեմոկրատական հնչակյան կուսակցությունը, Ամերիկայում 1908-1914 թթ. որոշակի քայլեր ձեռնարկեց արևմտահայերի պաշտպանության համար:

1908 թ. Սոցիալ-Դեմոկրատական Հնչակյան կուսակցությունը փորձ է կատարում իրականացնել արևմտահայերի ինքնապաշտպանությունը սահմանադրական ճանապարհով. այս հիմքով Ամերիկայում կուսակցությունը որոշում է նյութապես աջակցել Կենտրոնին արևմտահայերի ազատագրման հարցում և օգտագործել իր ազդեցությունը տեղում այդ գործը կազմակերպելու համար: Կուսակցության ազդեցությունն ավելացնելու

Հիմք ընդունելով առկա փաստերը, պարզ է դառնում, որ կուսակցությունը, շեղվելով իր գլխավոր նպատակից ունեցած միջոցները հատկացնում է ոչ թե տեղում արևմտահայերի աջակցությանը, այլ թերթի հրատարակմանը: Այս ամենից կարելի է եզրակացնել, որ 1908-14 թթ. ինչպես Ամերիկայում, այնպես էլ այլ վայրերում կուսակցությունը արևմտահայերի ինքնապաշտպանության հարցում լիարժեք և արդյունավետ գործունեություն չծավալեց:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Կենտրոնական վարչություն, Օսմանյան կայսրություն, որոշում, հանգանակություն:

Ներածություն

Սույն հոդվածով մեր առջև խնդիր ենք դրել առկա աղբյուրների և արխիվային նյութերի հիման վրա ցույց տալ Ս.Դ.Հ.Կ գործունեությունն Ամերիկայում 1908-14 թթ.:

Հայ քաղաքական կուսակցություններից՝ Սոցիալ-դեմոկրատական հնչակյան կուսակցությունը, Ամերիկայում 1908-1914 թթ. որոշակի քայլեր ձեռնարկեց արևմտահայերի շահերի պաշտպանության համար:

1908 թ. Ս.Դ.Հ.Կ փորձ է կատարում իրականացնել արևմտահայերի ինքնապաշտպանությունը սահմանադրական ճանապարհով. այս հիմքով Ամերիկայում կուսակցությունը որոշում է նյութապես աջակցել Կենտրոնին արևմտահայերի ազատագրման հարցում և օգտագործել իր ազդեցությունը տեղում այդ գործը կազմակերպելու համար: Կուսակցությունն Ամերիկայում նույնպես ընդունեց մի շարք շրջափերականներ, որոշումներ այդ ժամանակաշրջանում հայության առջև դրված խնդիրը լուծելու ուղղությամբ: Այդ որոշումները, սակայն այդպես էլ գործողության չվերաճեցին:

Հայոց ցեղասպանության իրականացման նախօրեին Ամերիկայում կուսակցության գործունեության ուսումնասիրությունը նույնպես կարևորվել է, քանի որ մասնաճյուղի օրինակով հնարավոր է հասկանալ կուսակցության գործունեությունն ու դրա նշանակությունը:

Ամերիկայում Ս.Դ.Հ. Կուսակցությունը կարևոր դեր է խաղացել տեղում հայության համախմբման, արևմտահայերի ազատագրման ծրագրերի ներկայացման գործում: Մասնաճյուղն իր պաշտոնաթերթ <<Երիտասարդ Հայաստան>>-ի միջոցով իրականացրել է կուսակցության գաղափարական մոտեցումների, դրանց իրականացման, մյուս մասնաճյուղերի հետ կապի և գործունեության պարզաբանման խնդիրները:

Մեթոդաբանություն

Թեմայի ուսումնասիրության ընթացքում կիրառել ենք քննական, վերլուծական մեթոդներ: Աշխատանքի աղբյուրագիտական բազան համալրելու համար օգտվել ենք արխիվային նյութերից, և այլ տեսական ուսումնասիրություններից:

* * *

1908-14 թթ. Հնչակյան կենտրոնական վարչության հետ հարաբերությունների մանրամասնությունների, նրա ազդեցության պարզաբանումը հնարավոր է դառնում Հայաստանի Ազգային արխիվում Ներսես Փիլիկյանի անունը կրող ֆոնդի փաստաթղթերի շնորհիվ: Ն. Փիլիկյանը եղել է Հնչակյան կուսակցության համախոհներից և գործել կուսակցության ամերիկյան մասնաճյուղում: Նա հետագայում եկել է Արևելյան Հայաստան և իր տպավորությունների մասին գրել է հետևյալը Մեսրոպ Լևոնին ուղղված նամակում. «...եղա Հայաստանի գրեթե բերոր շրջաններում և հանդիպեցի և՛ գյուղացի աշխատավորներին, և՛ վարչական ներկայացուցիչների՝ հասկանալու վեջիններիս վերաբերմունքը մեր նպատակի և կուսակցության նկատմամբ...»¹: Հոդվածում փորձ ենք կատարել ներկայացնել կուսակցության ռազմավարական առանձնահատկությունները, ուստի պետք է նախ անդրադառնանք 1908 թ. Օսմանյան Թուրքիայում ծավալվող դեպքերին և դրանց հնչակյան ամերիկյան շրջանի դիրքորոշմանը:

Հնչակյան կուսակցությունը Ամերիկայում:

1908 թ. երիտթուրքական հեղաշրջումից հետո Ն. Փիլիկյանը գրում է. «Մենք անվտանգ քաջությունով պետք է կռվենք մեր հայրենի հողի համար, ուր որ կը հանգչին մեր նախնիների ոսկորները, և ուր կը գտնվեն մեր պատմական անցեալի յիշատակները: Մեր դատը արդար է և ազնիվ: Մենք պետք է համերաշխելով համախմբվենք առանց կրոնի և քաղաքական խտրութեան, ծառայենք Ազատութեան գործին անշահախնդրորեն, ինչպես մի սրբութիւն այն ատեն հայն կը լինի ազատ...»:

Հնչակյաններն, այսուհանդերձ, հանդես էին գալիս նմանատիպ հայտարարություններով, պահպանելով զգուշավոր դիրքորոշում երիտթուրքերի նկատմամբ: Նրանք համագործակցում էին ավելի լիբերալ գործիչ իշխան Սաբահեդդինի հետ: Վերջինս, ի տարբերություն այլ երիտթուրքերի, հանդես էր գալիս Օսմանյան կայսրության ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների ընդլայնման և

¹ ԳԱԹ (Գրականության և Արվեստի թանգարան), գ. 62, թ. 2:

ապակենտրոնացման կոչերով: Կուսակցության դիրքորոշումը հստակեցվում է 1908 թ. նոյեմբերի 24-ին Փարիզից կենտրոնական վարչության մասնաճյուղերին ուղղված շրջաբերականով, որից պարզ է դառնում, որ Սահմանադրության առկայության պայմաններում հայ ժողովուրդը սեպարատիստական (անջատողական) ձգտումներ չունի: Շրջաբերականում նախատեսվում էր նաև «զինել ժողովրդին նոր տեսակի զենքերով, որն անհրաժեշտ է ինքնապաշտպանության համար»: Ստացվում է, որ հնչակյանները, քաջատեղյակ երիտթուրքերի ազգայնամոլությանը, ի սկզբանե դրել են արևմտահայության զինման խնդիրը՝ կանխազգալով սպասվող վտանգը:

1908թ. Թուրքիայում քաղաքական փոփոխություններից հետո Հնչակյան կուսակցության կենտրոնական օրգան «Հնչակ»-ի հրապարակումներից հստակ են դառնում կուսակցության երկու՝ Հայաստանի ինքնավարության և հայ ժողովրդի ինքնապաշտպանության նախապատրաստման նպատակները: Չնայած երիտթուրքերի նկատմամբ հնչակյանների դիրքորոշմանը՝ Օսմանյան խորհրդարանի պատգամավորների թվում էր նաև հնչակյան գործիչ Մուրադը: Վերջինս ակտիվ գործունեություն ծավալած անդամներից էր և պաշտպանում էր ինչպես ժողովրդավարության սկզբունքները, այնպես էլ Օսմանյան կայսրության հպատակ ժողովուրդների տեղական ինքնավարության սկզբունքը:

Հիմք ընդունելով նման դիրքորոշումը կուսակցության ամերիկյան մասնաճյուղի հրապարակած շրջաբերականում /1908 թ. նոյեմբեր./, կարդում ենք. <<Հաշվի առնելով Թուրքիայի քաղաքական փոփոխությունները Հնչակյան կենտրոնական վարչության օրինակով, Ամերիկյան մասնաճյուղը հաստատում է, որ հեղափոխության առաջին շեփորը փչող կուսակցությունը պետք է համախմբի և կազմակերպի իր ուժերը և հաստատուն պահի սահմանափակ ազատությունը, ընդլայնի այն և զենք պատրաստի գալիք խռովությունների ժամանակ կազմ ու պատրաստ լինելու համար: Կարևոր տեղ է հատկացվում «Երկիր սլանալու» գործի նյութական աջակցության կազմակերպմանը, միաժամանակ նախատեսվում էր շրջաբերականի որոշումը տարածել այլ մասնաճյուղեր, որպեսզի դրանք բոլորը ևս կատարեին իրենց նյութական և բարոյական պարտականությունները²:

1909թ. հուլիսի 16-ին ամերիկյան շրջանի կենտրոնական վարչությունը շրջաբերական է հղում Արևմտյան Հայաստանում

² Հայաստանի Ազգային արխիվ (ՀԱԱ), ֆ.408, ց.1, գ. 85, թ.2 :

կուսակցության նոր մասնաճյուղի ձևավորման և Ադանայի հայ բնակչությանը օգնություն ցույց տալու մասին: Ամերիկյան վարչությունը կոչ է անում օգնություն ցույց տալ Ադանայի հայ բնակչությանը՝ հաշվի առնելով տեղի հայության օրհասական վիճակը: Ինչ վերաբերում է նոր մասնաճյուղերին, ապա այդ մասին ունեցած տեղեկությունները ոգևորիչ են այն առումով, որ կուսակցության դրոշի տակ հավաքվողների թիվը գնալով ավելանում էր, հետևաբար ժողովրդի շրջանում հավատ է առաջացել այդ կուսակցության նպատակների իրականացման ուղղությամբ:

Կուսակցության Ամերիկյան մասնաճյուղի ազդեցությունը մեծ էր հատկապես Խարբերդում: Կուսակցությունը Խարբերդի մասնաճյուղին ցուցաբերում է հատկապես նյութական աջակցություն, ինչը ծառայում էր տեղում կրթական գործի կազմակերպմանը: Փոխադարձ համագործակցության արդյունքում ամերիկյան մասնաճյուղի գլխավոր մարմինը՝ Գործադիր Հանձնախումբը բրոշյուր հրատարակելու գործով էր զբաղված և հույսեր կային, որ մասնաճյուղը նյութապես կաջակցի թերթին հրատարակման համար: Շրջաբերականում կարևորվում էին անդամավճարների փոխանցման վերաբերյալ տեղեկությունները, այնուհետև արձանագրվում էր, որ խնդիրը դրականորեն կարելի է լուծել Փարիզում գտնվող ընկ. Շահումյանի/ թավրիզցի Ալեքանդր Անդրիասյան/ միջոցով որոշակի գումար հասցնելով «Երիտասարդ Հայաստանի» հրատարակման համար³ : Այսպիսով նյութական աջակցությունն ու համագործակցությունը էապես նպաստում էր կուսակցության ազդեցության ամրապնդմանը և նպատակների իրագործմանը:

1909 թ. սեպտեմբեր 15-ին Գործադիր հանձնախումբը նոր շրջաբերական /N11/ է տարածում Թուրքիայում ծավալված իրադարձությունների և պատգամավորական ժողովի վերաբերյալ, վերլուծում քաղաքական փոփոխությունները՝ դրանք անվանելով «անակնկալներու վայր», այնուհետև նշում, որ գլխավոր խնդիրները մոռացած պետությունը զբաղված է հայ քաղաքական կուսակցություններին ասպարեզից վերացնելու խնդրով, միաժամանակ շարունակելով իրենց հայաջինջ քաղաքականությունը: Հնչակյան կուսակցությունը, հավատարիմ էր իր ավանդույթներին, ինչպես համիդյան, այնպես էլ այս շրջանում, կարևոր էր համարում ժողովրդի առանձին հատվածների համախմբումը և դրանց միավորումը Կենտրոնական Գլխավոր Հանձնախմբի շուրջ: Մասնաճյուղի արդյունավետ գործունեության կազմակերպման գլխավոր

³ ՀԱՍ, ֆ. 408, ց.1, գ. 87. թ 2:

խնդիրը մնում է «Երիտասարդ Հայաստան»-ի հրատարակումը, որն իրականացվում էր մասնաճյուղերի փոխանցած անդամավճարների շնորհիվ: Այս շրջանում ամերիկյան մասնաճյուղի նյութական վիճակը բավական բարդ էր, ուստի կենտրոնը դիմում է հատկապես այն մասնաճյուղերին, որոնք նյութական աջակցություն չեն ցուցաբերել, ու հորդորում պատրաստակամություն հայտնել գործը իրականացնելու հարցում:

Այդ ընթացքում Գլխավոր Գործադիր հանձնախումբը քայլեր է կատարում Նյու-Յորքի մասնաճյուղի մի քանի անդամների /Պ. Գասպարյան, Մ. Շամախյան, Թ. Ավիտիսեան/ գործողությունները գնահատելու վերաբերյալ: Այս շրջաբերականից պարզ է դառնում ամերիկյան մասնաճյուղին վերոնշյալ դիմումներից հետո տրամադրած անդամավճարների չափը: Այսպես. Հատուկ Հանձնախումբի ստացած է հետևյալ անդամավճարները մասնաճյուղերից՝ Նյու Պրինթըն 20 դոլար, Փորթլետ- 40 դոլար, Համիլթը- 65 դոլ., Ս. Քաթարիա -60դոլար, Տըստես - 11դոլ, Բեյսինա 85 դոլ., Կոլտ 23 դոլ, Պրատֆորտ 100դոլ., սրան ավելացվում է որպես փոխառություն ընկ. Պոդիկեանի կողմից տրված 100 դոլ, Միլֆրեթից՝ ԸՆԿ. Միրայախյանի 100 դոլ., ընդամենը 714 դոլար 50 սենտ: Մյուս մասնաճյուղերը պիտի հետևեին այս օրինակին օրինակ, Ֆիլադելֆիայի մասնաճյուղը 2 տարվա ընթացքում բավական գումար էր փոխանցել: Կարևոր էր համարվում նաև քարոզչական նպատակներով երգարանի հրատարակությունը: Այստեղ քննարկվում էին նաև հնչակյաններ Իզմիրյանի, Բ. Վարազդատի դեմ հերթական անիմաստ ամբաստանությունները: Նման բանասարկությունների հեղինակը «Հնչակյան զինվորական» անունով ստորագրող Պաղդասար Գասպարյանն է (վերջինս Կահիրեում դավաճանական քայլերից հետո հանդես է գալիս այլ անունով):

Հնչակյան կուսակցության 6-րդ պատգամավորական ժողովը ամերիկյան շրջանի որոշումների և անելիքների հստակեցման համար վճռորոշ նշանակություն ունեցավ: Ժողովը բացվեց 1909թ. հուլիսի 12-ին Կ.Պոլսում և տևեց չորս ամիս: Մասնակցում էին Թուրքիայի, Ռուսաստանի, Կիպրոսի, Պարսկաստանի, Ամերիկայի, Ռումինիայի, Եգիպտոսի 124 հնչակյան մասնաճյուղերից 79 հոգի՝ 108 պատգամավորական ձայնով: Ռուսաստանից պատգամավորներ էին Ստ. Սապահ-Գյուլյանը, Սյունիքը, Փարամազը/Մատթեոս Սարգսյան/, Ամերիկայից՝ Ն. Փիլիկյանը, Օհան Գասպարյանը, Թուրքիայից՝ Մուրադը, Արամ Աչըքպաշյանը և այլք: Պատգամավորական ժողովի գլխավոր խնդիրն էր վերջնականապես հստակեցնել Օսմանյան պետության հանդեպ իր դիրքորոշումը: Ժողովը բացվեց Փարամազի նախագահությամբ և Ն. Փիլիկյանի քարտուղարությամբ: Հաջորդ նիստում /Փրովիտենս, նոյեմբերի 27/ 3

հոգուց բաղկացած հանձնաժողովը որոշում է քննարկվելիք հարցերը, որենք էին «Երիտասարդ Հայաստան»-ի հրատարակումը և հրատարակման ուղղությունը, տեղափոխությունը Բոստոն, կուսակցության դիրքորոշումը այլ կուսակցությունների նկատմամբ, անդամավճարների ավելացում, հաշվեքննիչ հանձնաժողովի ստեղծում, անպարտաճանաչ մասնաճյուղերի հարցեր, անդամների բաժանորդագրությունը, անդամավճարների, երգարանի, արտաքսված անդամների և այլ կազմակերպչական հարցեր»⁴ :

Հայության, այդ թվում՝ Հնչակյան կուսակցության համար բավական բարդ դրություն ստեղծվեց երիտթուրքերի 1911թ. Սալոնիկի գաղտնի ժողովից հետո: Այն դարձավ իթթիհատականների հակահայկական դիրքորոշման գագաթնակետը: Ժողովը հաստատեց մի հայեցակարգ, որի արդյունքը դարձավ Հայոց ցեղասպանությունը: Այս պարագայում 1912 թ. փետրվարի 7-ին Հնչակյան կուսակցության և Օսմանյան Թուրքիայի ընդդիմադիր կուսակցության՝ Իթիլաֆի միջև ստորագրվեց համագործակցության պայմանագիր, որից հետո հնչակյանները շրջաբերական ուղղեցին մասնաճյուղեր՝ իթիլաֆականների հետ համագործակցելու կոչով: Պետք է նշել, որ այդ պայմանագիրը կասեցվեց իթիլաֆի արևմտահայերի ազգային հարցի հետ կապված դիրքորոշման պատժառով⁵: Հնչակյան կուսակցության ամերիկյան մասնաճյուղի ընդունած որոշումները և գործունեություն արդյունքներն հետևյալն էին: 1911 թ. սեպտեմբերի 3-ին Վաքենիի մասնաճյուղը ժողով է հրավիրում և որոշում ընդունում քույր մասնաճյուղերից օժանդակություն ստանալու վերաբերյալ: Այնուհետև առաջարկվում է «Երիտասարդ Հայաստանի» խմբագրական կազմը թողնել նույնը՝ Ս. Խան, Հրադուխտ, Գասպարյան: Այսուհանդերձ նյութական աջակցությունը մնում է օրակագային խնդիր: 1912 թ. մարտի 2-3-ը Բոստոնում հրավիրված ամերիկյան շրջանի ժողովում հստակեցվում են մասնաճյուղերի մասնակցության ու կազմակերպական հարցերը, որոշվում է առժամանակյա մարմին ընտրել Գործադիր հանձնախումբը, որի գլխավոր խնդիրը պիտի լիներ ամերիկյան մասնաճյուղի խնդիրների համակարգումը: Սա ժամանակավոր մարմին էր լինելու և դեռ պիտի համաձայնեցվեր մասնաճյուղերի հետ: Մայիսի 12-ին Չըլսի մայիսի 4-ին Փրովիտենսում հրավիրված ժողովից հետո հաստատվում է Գործադիր հանձնախումբը, որի գործունեության

⁴ ՀԱԱ, ֆ. 408, ց.1, գ. 89, թ.7:

⁵ Ճիզմանեան Մ., Պատմութիւն ամերիկայահայ քաղաքական կուսակցութեանց, Ֆրէզնո, 1930, էջ 141:

առանցքում դրվում է ոչ միայն գաղափարական, այլև ամենագլխավորը նյութական օժանդակության խնդիրը կենտրոնին: Բայց ինչպես երևում է շրջաբերականից այդ աջակցությունը ուշանում է և գործնական կիրառություն չի գտնում:

1912 թ. օգոստոսի 12-ին մեծ դժգոհություն է առաջանում՝ կապված հանգանակությունների և մասնաճյուղերի կողմից նյութական միջոցների տրամադրման հետ: Վիճակը բավական լուրջ էր և մթնոլորտը անորոշությամբ լեցուն: Այսպիսի պայմաններում պատգամավոր Ս. Գարագաշյանը չի կարողանում մասնակցել Վառնայում հրավիրվելիք 7րդ ժողովին/ նյութական միջոցների բացակայության պատճառով անհնար էր ճանապարհի ծախսերը հոգալ/, այնուհետև բերվում է ամերիկյան մասնաճյուղի 3000 դոլարի պարտքի խնդիրը, որից 1000 դոլարն է վերադարձվել Ուեթսի մասնաճյուղից, որից 1300 դոլար 28 սենթը Մելիտոնեանի պարտքն է: Հնչակյան Գործադիր Հանձնաժողովի հաղորդմամբ՝ թերթն իր գոյությունը պահում է արտաքին փոխառության շնորհիվ միայն: Այսպես, նյութական անբավարար վիճակը հաշվի առնելով «Երիտասարդ Հայաստան» թերթը փոխադրվում է Փրովիտենս, որտեղ հրատարակության ծախսերը պիտի նվազեին: Այս ուղղությամբ զգալի աշխատանքներ է ծավալում Սիրվարդը ամերիկյան շրջանի Իսթնի մասնաճյուղում, սակայն շարունակում է անհրաժեշտություն մնալ նյութական աջակցություն ցուցաբերումը⁶:

1912 թ. կուսակցության Բոստոնի մասնաճյուղի շրջաբերականում կոչ էր ուղղված կուսակցական ընկերներին և մասնաճյուղերին՝ յուրաքանչյուրը 100-ական դոլարով հանգանակություն կազմակերպելու առաջարկով: Այս շրջանում, Գործադիր հանձնաժողովի տվյալներով, մասնաճյուղերն ունեին 800 դոլար պարտք, որը պիտի փոխանցվեր կենտրոնին: Նշվում էր նաև, որ Սոցիալ-դեմոկրատական հնչակյան կուսակցության ամերիկյան մասնաճյուղը վերջապես պիտի բարձր պահի իր անունը և ծառայի նպատակին՝ հայ ժողովրդի ազատագրմանը:

Ի պատասխան Գործադիր Հանձնաժողովի շրջաբերականի, որտեղ խոսվում է անհույս վիճակի և պարտքի, «Երիտասարդ Հայաստանի»-ի հրատարակման խափանման, դրա վերահրատարակման անհրաժեշտության մասին, կուսակցության ամերիկյան մասնաճյուղի /Զիկագոյի, Ռեյսնի, Վաքենիի/ ժողովի շրջաբերականներում մատնանշվում է. քանի որ մամուլը «գրավված է» վճարումների հետաձգելու պատճառով և կա իրական վտանգ՝ մնացած պարտքը չվճարելու դեպքում տպագրության

⁶ ՀԱՍ, ֆ. 408, ց.1, գ. 105, թ. 3:

դադարեցման, մասնաճյուղերը պետք է հնարավորինս աջակցեն պարտքի մարմանը՝ յուրաքանչյուրը 20 դոլար տրամադրելով: Խնդիրը պետք է վերացվեր միայն աջակցության դեպքում:

Խնդիրը մնում է չլուծված, ինչը պարզ է դառնում 1913թ. հունվարի 1-ի Պրովիդենսի մասնաճյուղի շրջաբերականից, որտեղ նույնպես այս խնդիրը քննարկվում է: Նշվում էր, որ ամերիկյան մասնաճյուղն ունի 500 պարտաճանաչ անդամ, որոնք պատրաստ են նյութական աջակցություն տրամադրել «Երիտասարդ Հայաստան»-ի փոխարեն «Նոր աշխարհ»-ի հրատարակմանը: Փրովիդենսի մասնաճյուղի անդամները նույնպես պատրաստ էին աջակցելու վերահրատարակման գործին: 1913 թ. մայիսի 14-ին կուսակցության «Բրիչ Պորտի» մասնաճյուղը և վարչությունը «Երիտասարդ Հայաստան»-ի հրատարակման անհրաժեշտությունը հաշվի առնելով, որոշում է, որ մասնաճյուղի անդամները պիտի իրենց 3 ամսվա անդամավճարները ուղարկեն կենտրոնական վարչություն:

Ելնելով շրջաբերականից՝ մայիսի 30-ին հատատվում է 3 ամսվա անդամավճարի հարցը / որոշվում է այն բոլոր մասնաճյուղերը, որոնք մինչև հիմա չեն օժանդակել նյութապես, կապերը խզել/, որոշումները համառոտ ուղարկվում են կենտրոն: Նախատեսվում է հրատարակել ամսաթերթ/բաժանորդներին՝ անվճար, բաժանորդագրվողներին՝ մեկ դոլ.: 1914 թ. կուսակցության Կենտրոնական վարչությունը ամերիկյան /Բոստոնի/ մասնաճյուղին ուղղված շրջաբերականով տեղեկացնում է Բոստոնի մասնաճյուղի գործունեությունը դատապարտելու և լուծարելու մասին:

Եզրակացություն

Թեմայի ուսումնասիրության արդյունքում մեր եզրահանգումները հետևյալն են՝

- 1908 թ. Ս.Դ.Հ.Կ որդեգրելով նոր քաղաքականություն, խնդիր էր դրել սահմանադրական ճանապարհով արևմտահայերի ինքնորոշման իրականացումը, ինչը հիմք ընդունելով Հնչակյան ամերիկյան կենտրոնը որոշում է ընդունում նյութապես աջակցել Կենտրոնին արևմտահայերի ազատագրման խնդրում և օգտագործել իր ազդեցությունը տեղում այդ գործը կազմակերպելու համար:
- Ամերիկյան մասնաճյուղը շեղվելով գլխավոր նպատակից, ունեցած միջոցները հատկացնում է տեղում թերթի հրատարակմանը: Առաջնային խնդիրը՝ արևմտահայերի աջակցությունը, ըստ էության, դառնում է երկրորդական:
- Վերոնշյալից կարելի է պատկերացում կազմել ինչպես կենտրոն-մասնաճյուղ համագործակցության, այնպես էլ 1915 թ. նախորդած

շրջանում հայ քաղաքական ուժերի կազմակերպվածության, մշակած ռազմավարության և դրանց արդյունքների մասին:

Օգտագործված գրականություն

1. ԳԱԹ (Գրականության և Արվեստի թանգարան), գ. 62, թ.2:
2. Հայաստանի Ազգային արխիվ (ՀԱԱ), ֆ.408, ց.1, գ. 85, թ.2:
3. ՀԱԱ, ֆ. 408, ց.1, գ. 87, թ. 2:
4. ՀԱԱ, ֆ. 408, ց.1, գ. 89, թ.7:
5. Ճիզմանեան Մ., Պատմություն ամերիկայահայ քաղաքական կուսակցութեանց, Ֆրեզնո, 1930, էջ 141:
6. ՀԱԱ, ֆ. 408, ց.1, գ. 105, թ. 3:

Анна Тадевосян

Социал-демократическая партия Гнчака в Америке 1908-1914 гг.

Заключение

Ключевые слова и выражения: Центральное управление, Османская империя, решение, финансирование.

1908 г. младотурки устроили переворот в Турции и захватили власть. В стране был установлен конституционный порядок, что позволило армянским политическим силам свободно действовать. Приветствуя политические изменения в стране со стороны армянских политических структур, партия Гнчака проявила осторожный подход к новой политической силе. Понимая националистический характер младотурок, Гончаканы в своих циркулярах считали подготовку и вооружение народа для самообороны насущной задачей.

Среди армянских политических партий социал-демократическая партия Гончака в Америке в 1908-1914 гг. предпринял определенные шаги для защиты интересов западных армян. В 1908 году СДХК пытается реализовать самооборону западных армян конституционным путем. на этом основании партия в Америке решает материально поддержать Центр в освобождении западных армян и использовать его влияние для организации этой работы на местах. На основании имеющихся фактов становится ясно, что партия, уклоняясь от своей основной цели, направляет свои средства не на поддержку западных армян на месте, а на издание газеты. Из всего этого можно сделать вывод, что в 1908-14 гг. как в Америке, так и в других местах партия не вела полноценных и эффективных мероприятий по самообороне западных армян.

The Social-Democratic Hnchak Party in America 1908-1914

Conclusion

Key words and expressions: Central Administration, Ottoman Empire, Decision, Funding.

1908 the Young Turks did revolution in Turkey and gained power. Constitutional order was established in the country, which enabled Armenian political forces to operate freely. Welcoming the political changes in the country from the Armenian political structures, the Hnchakyan Party showed a cautious approach towards the new political force. Understanding the nationalist nature of the Young Turks, Honchakyans considered the preparation and arming of the people for self-defense an urgent problem in their circulars.

Among the Armenian political parties, the Social-Democratic Honchakyan Party in America in 1908-1914. took certain steps to protect the interests of Western Armenians. In 1908 S.D.H.K is trying to realize the self-defense of Western Armenians in a constitutional way. on this basis, the party in America decides to materially support the Center in the liberation of Western Armenians and use its influence to organize this work on the ground. Based on the existing facts, it becomes clear that the party, deviating from its main goal, allocates its funds not to the support of Western Armenians on the spot, but to the publication of the newspaper. From all this it can be concluded that in 1908-14 both in America and elsewhere, the party did not carry out full and effective activities in the self-defense of Western Armenians.

Խմբագրություն է ուղարկվել 12.02.2023թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 25.02.2023թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 13.03.2023թ.